

Livet som hund



Man skulle kunna tro att föreställningen om människors lika värde har sina rötter i den grekiska demokratin, men så är det inte. Idén att statsstaten Athén skulle tillsätta sina ledare efter principen "en man en röst", alltså att ingen i själva röstningen var värd mer än någon annan, hade ingenting med "lika värde" att göra. Den grekiska demokratin värnade inte individens rättigheter. Inte heller fick slavar och kvinnor, som tillsammans utgjorde en numerärt helt överlägsen folkmajoritet, rösta. Givetvis kunde de inte heller väljas till politiska ledare.

Det lika värdet var också ytterligt en främmande tanke inom stoicismen, som kom att bli det dominerande idealet i antikens Grekland. Stoicismens credo var att människan inte ska ge efter för sina känslor och klaga på det ena eller andra, utan uthärda såväl naturens prövningar som diverse orättvisor. Känsloutspel och jämmer över orättvisor, det var sådant som kvinnor ägnade sig åt, inte ett beteende som stod särskilt högt i kurs.

Vår egen känslööverladdade tid ligger mycket långt från det stoiska livsidealet. Det betyder emellertid inte att vi blivit av med det problem som stoikerna sökte lösa: hur själen ska få lugn och sinnet ro. Det bör tilläggas att denna idé kopplade stoikerna samman med fatalism. De trodde på ödet, att spjärna emot var omöjligt. Den vise låter sig ledas av ödet medan den som gör motstånd släpas i håret. Det hindrar inte att det stoiska förhållningssättet sågs som ett frihetsbudskap. Den som med förnuftet kontrollerade sina känslor slapp ifrån lidelsernas herravälde.

Varifrån har vi då fått vår tids fixering vid människors lika värde? Friedrich Hegel, en tidig 1800-talsfilosof som folk i gemen inte vet så mycket om, men som via Marx haft ett mycket stort inflytande på vår tids tänkande, skulle ha svarat att det är ett arv från kristendomen. Det hade också efterföljaren Friedrich Nietzsche sagt, även om de i övrigt inte var filosofiskt särskilt samstämda.

Kristendomen var folkmajoritetens religiösa seger över den romerska eliten. Det var en religion som

gjorde de forna slavarna inte bara till sina egna utan också – på lite sikt – till samhällets herrar. Den nya religionens kanske viktigaste budskap var att de underordnade, de svaga, är lika mycket värda som de starka. Inför Gud är vi alla lika, ja det är till och med så att det kan vara en nackdel att tillhöra samhällets grädda: "Det är lättare för en kamel att komma igenom ett nålsöga än för en rik att komma in i Guds rike." Jesus bergspredikan inleds med att enkla och ödmjuka människor prisas och där hittar man också den gyllene regeln, det vill säga "Allt vad ni vill att människorna skall göra er, det skall ni också göra dem." Kristendomen ympar in skuld känslor och dåligt samvete hos dem som har makten och de som är rika. För både Hegel och Nietzsche var kristendomens den förbittrade slavens segervapen mot sina herrar, den ideologi som gjorde slaven jämlik.

Vår tids politiska idé om människors lika värde kom till världen 1762 med den politiske filosofen Jean Jacques Rousseaus lilla bok "Samhällskontraktet". Inledningen är berömd: "Människan är född fri och överallt är hon i bojor". Det var inte kungen och adeln som skulle bestämma vad som var rätt och fel utan det skulle folkviljan göra genom direkt demokrati:

<http://filosofifunderingar.blogspot.com/2010/06/rousseau-och-allmanviljan.html>

Uppgiften för landets styrande är att ta hand om de gemensamma angelägenheterna, och bara dessa. Varje individ kan därför ses som bestående av två delar, en privat individ och en medborgare. Medborgarens uppgift är att se till det gemensamma bästa – det är alltså "allmänviljan" som ska råda och inte privatintresset. Allmänviljan upptäcks genom röstning, och idealet är enhällighet.

Den naturrättsliga uppfattningen fördes också fram när Amerikas Förena Stater bildades år 1776. I självständighetsförklaringens inledning står det att alla människor har skapats lika med okränkbara rättigheter, som rätten till liv, frihet och strävan efter lycka.

Lite mer än ett decennium senare omsatte den franska revolutionen idéerna om frihet, jämlikhet och broderskap i praktiken. För den forna överheten blev det en huvudlös final. Medan giljotinerna arbetade kunde talkörer läsa högt ur "Samhällskontraktet" och 1793 fick Frankrike en ny författning där man i tredje artikeln kan läsa att "Alla människor är lika av naturen och inför lagen".

När den revolutionäre agitatorn François-Noël Babeuf tre år senare bildade "De jämlikas konspiration" kan det ses som det första försöket att koppla samman socialismen med naturrätten, det vill säga uppfattningen att rättigheter och skyldigheter är naturliga och universellt giltiga – i vår tids språk: alla människors lika värde. Tyvärr gick det inte så bra. Året därpå blev också Babeuf giljotinerad.

Så långt bakgrunden. Nu förflyttar vi oss till vår egen tid. Jag hoppar över FN, Sverige och "mänskliga rättigheter", eftersom jag skrivit om det vid flera tillfällen tidigare.

<https://morklaggning.wordpress.com/2016/07/04/demokrati/>

Att alla människor har lika värde kan ses från åtminstone tre olika perspektiv. Först det som är min egen första och omedelbara reaktion, att påståendet inte är sant utan en lögn, till på köpet en ganska grov sådan. Det framgår om man ställer två förödande följdfrågor: lika värde för vem och lika värde i vilket sammanhang? Det andra perspektivet är att se lika-värde-påståendet som en dogm. Samhället behöver dogmer, inte som sanningar utan som moraliska imperativ. I annat fall uppstår kaos. Detta för över till det tredje perspektivet, att lika värdet är en målsättning, ett normativt påstående – ett ideal som mänskligheten bör sträva efter.

Vänta! Är det verkligen så, att man bör kämpa för att bli "lika mycket värd"? Det gällde för romarrikets slavar men hur kan det gälla för exempelvis moderna människor? Jag känner rätt många som kämpar för att bli bäst på någonting, men inte någon som har som målsättning att bli "lika bra" som alla andra. Och om jag behöver hjälp av någon expert, inte letar jag efter någon som är "jämligt bra" utan jag vill naturligtvis engagera den som är bäst, åtminstone om inte kostnaden sätter stopp. Höjer vi sedan blicken och frågar efter mänsklighetens landvinningar, så blir det lika värdet en näst intill löjeväckande målsättning. Vad handlar världens sju underverk om? Knappast om att allt ska vara lika bra. Alla dessa konstnärer vars verk vi beundrar och som betingar ofantliga summor, är de resultatet av en strävan efter att bli "lika bra"? Var det vad Anders Zorn ville bli? Rembrandt, Monet? Och Alfred Nobel, när han instiftade nobelpriset, inte fan tänkte han att det skulle gå till någon som var "lika bra" eller "lika mycket värd".

Det är en allmängiltig mänsklig strävan att vilja bli bättre än andra, därför att den som uppnått ett mästerskap beundras av sina medmänniskor. Vi är lika angelägna om att få sola oss i våra medmänniskors beundran som vi är rädda för deras förakt. Begäret att överglänsa andra syns i stora avgörande skeenden som krig, i älskade aktiviteter som sport och sex, liksom naturligtvis i driften att bli rik. Detta begär är inte bara grunden för erövring och imperialism, det är också villkoret för skapandet, vare sig det är frågan om stora symfonier, målningar, romaner, etiska regler eller politiska system.

Låt oss pröva tanken att människan slutade upp med denna ävlan och tävlan. Istället arbetade vi precis så mycket som behövdes för att tillfredsställa våra grundläggande behov. Det är just det som djuren gör. Filosofen Francis Fukuyama skriver i "Historiens slut och den sista människan" (1992) :

Om människor vore överens om målet skulle de inte längre ha några större frågor att slåss för. De skulle tillfredsställa sina behov genom ekonomisk aktivitet, men de skulle inte längre behöva riskera sina liv i strid. De skulle med andra ord bli djur igen, som de var före den blodiga kamp som inledde historien. En hund är nöjd med att få ligga i solen och sova hela dagen under förutsättning att den får mat, för den är inte missbelåten med det den är. Det bekymrar den inte att andra hundar har det bättre eller att dess karriär som hund har stagnerat, eller att hundar förtrycks i en avlägsen del av världen. Om människan når fram till ett samhälle i vilket hon har lyckats avskaffa orättvisa, kommer hennes liv att likna hundens.

Detta är en tankelek – det är svårt att tänka sig att människan någonsin hamnar där. Det jag vill åskådliggöra är att "människans lika värde" är skadlig också som norm. Våra politiker och opinionsbildare måste bygga upp sin kunskap om världen och sina politiska mål utifrån insikten om människors *olika* värde. Kristendomen har gjort sitt! Det är inte svagheten som ska regera utan styrkan, men för att styrkan inte ska bli människornas fiende måste den kontrolleras. Detta kan aldrig ske genom ett via värdegrunder, kvotering och "lika utfall" framtvingat beteende. Resultatet blir inte något *Lika-Värde-Sverige* utan *Det-Totalitära-Sverige*.

Den franske politiske teoretikern och filosofen Alexis de Tocqueville, den kanske mest geniala och skarpsynta av det tidiga 1800-talets samhällsforskare, prövade i sin studie av Amerika tanken att demokratiernas förtryck kom att omfatta alla människor och degradera dem till ofria, räddhågade, kuvade och politiskt passiva medborgare. Han var något viktigt på spåren när han påstod att demokratins ledare inte blir tyranner, men väl medborgarnas förmyndare:

Efter att ha tagit varje enskild medborgare i sina händer och knådat honom efter sin vilja sträcker suveränen (demokratin) ut sina armar över hela samhället och täcker det med ett finmaskigt nät av invecklade, detaljerade och likformiga regler. Ett nät vars maskor inte ens de originellaste begåvningar och kraftigaste karaktärer kan forcera för att höja sig över mängden. Suveränen bryter inte viljorna. Han mjukar upp dem, böjer dem och dirigerar dem. Han tvingar sällan någon att utföra handlingar, men han hindrar ständigt att det utförs handlingar. Han förintar inte, han hindrar att något föds. Han tyranniserar inte – han besvärar, trycker ihop, försvagar, släcker, trubbar av och lyckas till slut förvandla nationen till en hjord av fogliga och flitiga får, vilkas herde är staten (Om Folkväldet i Amerika del II Norstedts 1945, s. 336).

Nu är jag framme vid det jag ville ha sagt: Tocquevilles skräckvision av det totalitära demokratiska samhället förverkligas i dagens Sverige.

Karl-Olov Arnstberg

<https://morklaggning.wordpress.com/2018/11/04/livet-som-hund/>

Alla texter är © på denna blogg. Det är tillåtet att sprida texterna under förutsättning att ni alltid länkar till källan här på bloggen.